

Звіт DRC щодо моніторингу потреб у соціально-правовому захисті в Україні

Липень – вересень 2023 року

Зміст

Вступ.....	1
Оновлення контексту.....	1
Методологія.....	2
Основні ризики та потреби у питанні соціально-правового захисту.....	3
Свобода пересування.....	3
Життя, захист і безпека.....	9
Цивільний статус та доступ до правосуддя.....	14
Відсутність дискримінації та рівність.....	15
Основні економічні та соціальні права.....	16
Право на житло.....	16
Право на освіту.....	19
Право на здоров'я.....	20
Право на роботу.....	22
Рекомендації.....	24
Для органів влади.....	24
Для гуманітарної спільноти.....	25

Вступ

Цей звіт резюмує дані, отримані під час моніторингу DRC потреб у соціально-правовому захисті, який проводився з липня до вересня 2023 року на Заході України у Львівській, Івано-Франківській та Волинській областях, на Півночі у Чернігівській області, на Сході в Дніпропетровській, Запорізькій, Харківській та Донецькій областях, на Півдні у Миколаївській та Херсонській областях.

Цей звіт спрямований на встановлення тенденцій у сфері ризиків захисту і порушень прав, проблем, із якими стикається населення, яке постраждало від конфлікту, і перешкод в доступі до послуг (особливо для найбільш вразливих категорій населення) в областях, які були предметом дослідження, під час звітного періоду. Отримані дані надають інформацію для поточного й запланованого гуманітарного реагування, дають змогу визначити вразливі категорії населення для індивідуальної підтримки, а також підкріплюють захист на основі доказів від отримувачів допомоги. Дані, отримані в результаті моніторингу потреб у соціально-правовому захисті, відображені в інтерактивній панелі, що дозволяє DRC та всім зацікавленим сторонам легко отримувати доступ до цих даних.

Оновлення контексту

Загострення війни в Україні, що відбулося 24 лютого 2022 року, продовжує впливати масштабно на цивільне населення в Україні. Від 24 лютого 2022 року до 24 вересня 2023 року УВКПЛ ООН зафіксувало 27 449 випадків загибелі або поранення цивільних осіб в країні: 9 701 загиблий та 17 748 поранених¹. Протягом звітного періоду загострення воєнних дій у Харківській, Запорізькій та Сумській областях спричинило нові хвилі переміщення людей як в межах цих областей, так і до інших областей України. Наприклад, 9 серпня місцеві органи влади оголосили про евакуацію з 37 населених пунктів Куп'янського району після загострення воєнних дій в Харківській області. Станом на 23 серпня Харківська обласна військова адміністрація повідомила про евакуацію понад 600 осіб². Крім того, знищення Каховської ГЕС в червні мало серйозні гуманітарні та екологічні наслідки, загостривши гуманітарну ситуацію на Півдні України, зокрема, в Херсонській області. Руйнування й пошкодження позбавили сотні тисяч людей доступу до води та мали значний вплив на сільське господарство. На Півдні атаки на портову й зернову інфраструктури після припинення Чорноморської ініціативи в липні створили додаткові проблеми для експорту товарів сільського господарства України. Це ще більше посилює труднощі, із якими стикаються фермери, які вже потерпають через значне забруднення земель вибухонебезпечними залишками війни. Ця проблема особливо стосується зернових регіонів України, включаючи Харківську, Херсонську та Миколаївську області. Очікується, що гуманітарна ситуація ще більше погіршиться із наближенням зими, що принесе додаткові гуманітарні виклики та ризики у питаннях соціально-правового захисту для тих, хто перебуває у важких життєвих обставинах³.

¹ «Україна: остання інформація про випадки загибелі або поранення серед цивільних станом на 24 вересня 2023 року», 26 вересня 2023 року, УВКПЛ ООН, доступно для ознайомлення [тут](#)

² Огляд ситуації в Україні ініціативи REACH, швидка оцінка евакуації в Куп'янську та прилеглих населених пунктах, серпень 2023 року

³ «Україна: гуманітарне реагування у 2023 році», оперативне зведення, останнє оновлення: 11 жовтня 2023 року, Управління ООН з координації гуманітарних справ (ОСНА), доступно для ознайомлення [тут](#)

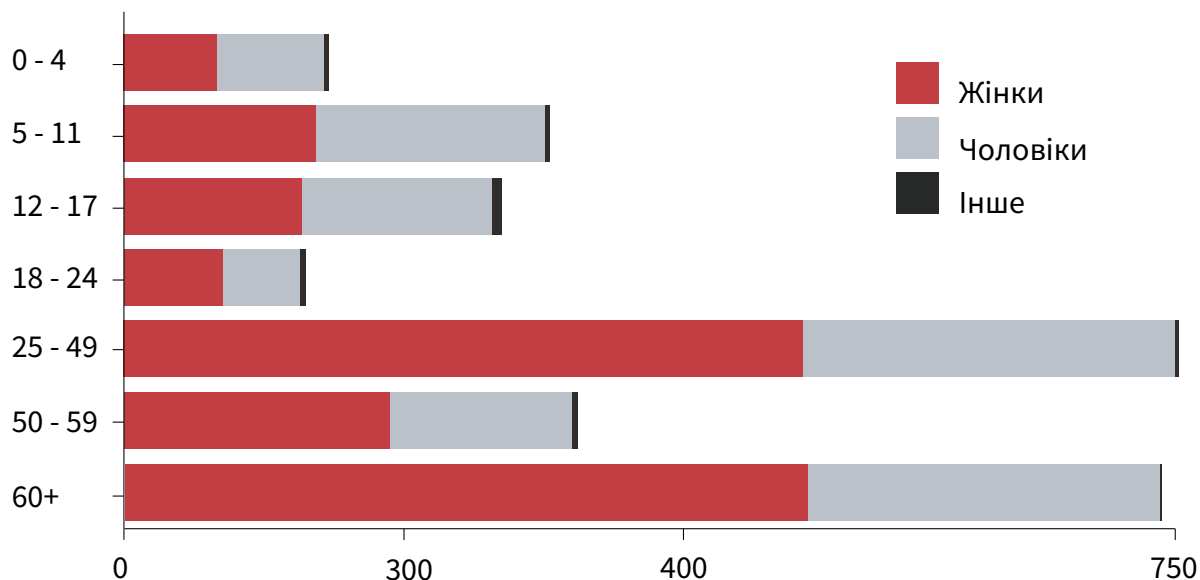
Методологія

Дані моніторингу соціально-правового захисту збирались за допомогою підходу зі змішаною методологією, включаючи особисті опитування домогосподарств, інтерв'ю з ключовими інформаторами (KI), дискусії у фокус-групах (FGD), пряме спостереження та швидкі оцінки соціально-правового захисту (RPA). Звіт також відображає отримані дані моніторингу соціально-правового захисту, що проводився на рівні громади кластера з питань соціально-правового захисту, який DRC, разом з іншими партнерами, підтримує за допомогою структурованих інтерв'ю з ключовими інформаторами. Різноманітність методів збору даних дозволяє отримати ширшу інформацію та глибше розуміння уявлень індивідів та груп про потреби й можливості. Цей збір даних та інформації доповнюється оглядом вторинних даних та інформацією, що надається під час зустрічей з координації на місцевому, регіональному і національному рівнях. Моніторинг потреб у соціально-правовому захисті, який здійснює DRC, спрямований на різні групи, включаючи внутрішньо переміщених осіб (ВПО), осіб, які повернулись, та тих, хто не переміщувався і зазнає прямого впливу поточного збройного конфлікту у селах чи містах.

Між 1 липня та 30 вересня 2023 року команди захисту DRC провели опитування 1 013 домогосподарств, тобто 2 661 осіб. Більшість опитаних домогосподарств становили ВПО (51%), 50% з яких покинули свої домівки між лютим та травнем 2022 року. 40% (409 осіб) становили респонденти, які не були переміщені, 9% (88 осіб) становили особи, які повернулись, а 0,2% становили біженці (2 особи). 99% опитаних є громадянами України, 58% становлять жінки, середній вік опитаних осіб складає 40 років. За винятком вікової групи 25–49 років та групи осіб похилого віку, декількість респондентів-жінок за період моніторингу приблизно вдвічі перевищувала кількість респондентів-чоловіків, гендерний розподіл серед інших вікових груп лишається відносно збалансованим. Крім того, було проведено 96 інтерв'ю з ключовими інформаторами (включаючи представників місцевих органів влади, національних та міжнародних НУО, членів місцевих/громадських організацій, представників громадських груп, соціальних та медичних працівників); і 27 дискусій у фокус-групах, що охоплює 349 учасників.

Графік 1 Респонденти домогосподарств за групою переміщених осіб

Внутрішньо переміщена особа	511	50.6%
Не переміщена особа	409	40.5%
Особа, котра повернулася	88	8.7%
Біженець	2	0.2%

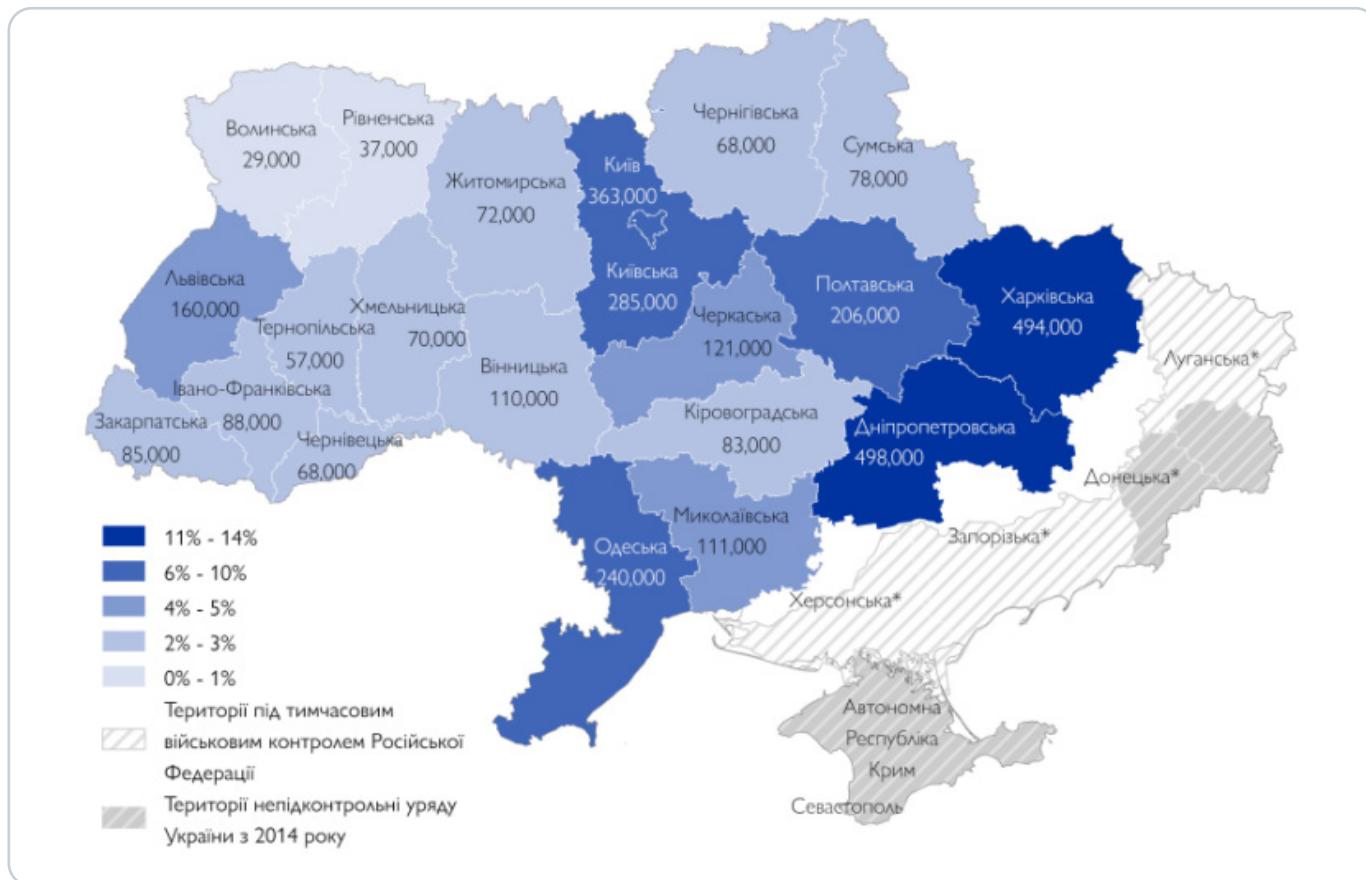
Графік 2 Опитані домогосподарства за віковою та гендерною групами

Основні ризики та потреби у питанні соціально-правового захисту

Свобода пересування

Примусове переміщення. За даними звіту про внутрішнє переміщення (DTM) Міжнародної організації з міграції (IOM)⁴, станом на 25 вересня 2023 року в Україні налічується 3 674 000 ВПО та 4 573 000 осіб, що повернулись, при цьому Дніпропетровська область прийняла найбільшу кількість ВПО — 498 000, за нею йде Харківська область, яка прийняла 494 000 осіб (13% від усіх ВПО). За даними звіту, майже половина всіх ВПО в Україні походить з Донецької (24%) та Харківської (22%) областей. Дані DRC з моніторингу захисту на рівні домогосподарств свідчать про те, що основні фактори, які впливають на переміщення з місця походження, пов'язані з безпековою ситуацією (а саме: обстріли в 92% чи 466 респондентів), знищенням чи пошкодженням майна внаслідок конфлікту (24%, 120 респондентів), захоплення майна (21%, 104 респонденти), та пошкодженням інфраструктури (12%, 60 респондентів).

⁴ Україна: Звіт про внутрішнє переміщення, IOM, 14-й тур, вересень 2023, доступний для ознайомлення [тут](#)

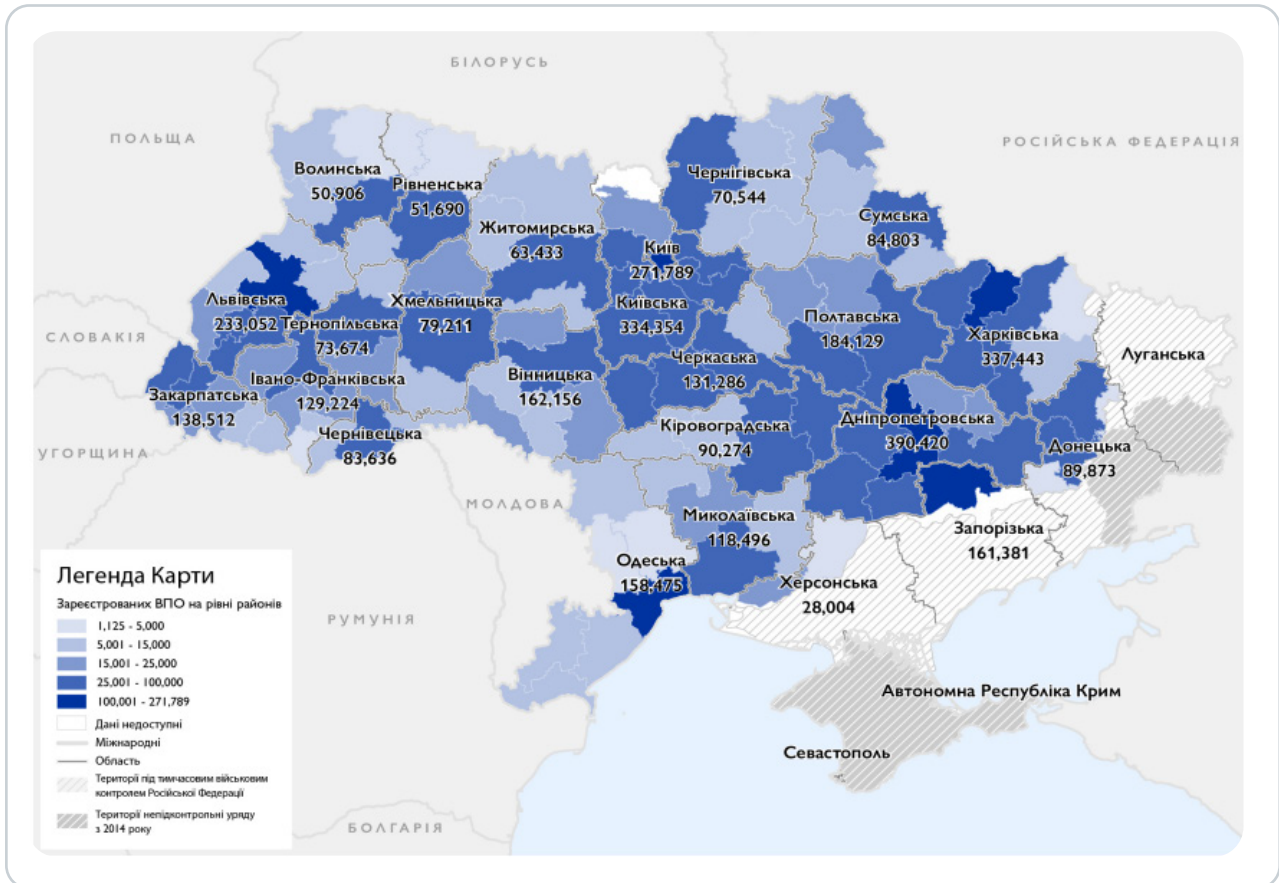
Карта 1: Оцінка розподілу ВПО за областю переміщення
 Джерело: IOM DTM

У деяких областях різниця між оцінкою кількості ВПО та кількістю зареєстрованих ВПО є досить суттєвою. Кількість зареєстрованих ВПО у східних та південних областях продовжує зростати, у тому числі в Харківській, Донецькій, Запорізькій, Сумській та Дніпровській областях. Зростання кількості зареєстрованих ВПО у Харківській області передусім пов'язане з переміщенням із громад, що знаходяться у прифронтових регіонах, особливо з Куп'янського району та Вовчанської громади. За кількістю переміщень всередині області лідерами є Донецька та Сумська області, де люди переміщуються з регіонів, у яких відбуваються посилені військові дії, до безпечніших місць в межах своєї області. Знищення Каховської ГЕС та подальше зниження рівнів води в Каховському водосховищі продовжує впливати на переміщення людей, особливо в Дніпропетровській області⁵. Переміщення всередині області також відбувається в Запорізькій області через погіршення безпекової ситуації в південних районах області, при цьому люди переміщуються до безпечніших місць на півночі області. У Миколаївській області частка осіб, які повернулись, перевищує частку ВПО, про що свідчить відсоток осіб, які повернулись⁶.

⁵ «Україна: Базова оцінка території зареєстрованих ВПО в Україні» — 27-й тур — серпень 2023 року, IOM DTM, доступно для ознайомлення [тут](#)

⁶ За даними IOM, 111 000 ВПО та 201 000 осіб, що повернулись; Україна: Звіт про внутрішнє переміщення, IOM, 14-й тур, вересень 2023 року, доступно для ознайомлення [тут](#)

Директор Департаменту соціального захисту населення Миколаївської ОДА під час зустрічі повідомила, що Миколаївська область зазвичай слугує для ВПО транзитним регіоном, а не пунктом остаточного призначення. Ця тенденція передусім пов'язана з відносно високим рівнем небезпеки регіону. Багато людей, які хочуть переїхати, часто натомість обирають подальше переміщення до областей у західній Україні чи Одеську область.

Карта 2: Зареєстровані ВПО за районом, станом на 31 серпня 2023 року*

Джерело: IOM DTM

З наближенням зими зростає кількість людей, які прибувають до Львова на евакуаційних потягах⁷. Щоб упоратись з очікуваними новими напливами переміщених осіб, обласна адміністрація виділила 1 600 місць в місцях компактного проживання⁸. Сьогодні діють два евакуаційних маршрути: потяги відправляються із Запоріжжя та міста Покровськ у Донецькій області. Крім того, ходять евакуаційні автобуси із Херсона. Також для евакуйованих щодня відправляється три автобуси зі Львова до Перемишля та Варшави.

* Дисклеймер: Дані були зібрані від представників влади на рівні області та їхньої інформації щодо офіційної реєстрації внутрішньо переміщених осіб за областями, районами та громадами (де це було доступно). Таким чином, фактична кількість тих, хто де-факто був змушений залишити свій дім, може бути вищою

⁷ Зустріч Координаційного центру підтримки цивільного населення при територіальних громадах у Львові, 30 серпня 2023 року

⁸ Загальна координаційна зустріч ОСНА, Львів, 26 вересня 2023 року

Evacuees are eligible to receive a one-off multi-purpose cash transfer of 2,000 UAH for adults and 3,000 UAH for children in both Lviv city and in Khmelnytskyi city. При реєстрації для отримання цієї допомоги в місці походження евакуйовані отримують документ, у якому зазначається поштове відділення Укрпошти, де вони мають отримати допомогу. За даними, отриманими від респондентів під час оцінки, багато евакуйованих не одержують інформацію про те, що при реєстрації для отримання багатоцільової грошової допомоги (БЦГД) призначається конкретне відділення Укрпошти, і грошова допомога не може бути отримана в іншому відділенні Укрпошти, окрім зазначеного в їхньому реєстраційному документі. Це призвело до того, що деякі евакуйовані виходили з потягу в місті, яке не було їхнім місцем призначення, тому не могли отримати БЦГД та не могли дозволити собі поїхати до місця призначення, щоб одержати допомогу.

62% респондентів серед ВПО (256 осіб) в усіх областях, де проводилось опитування, повідомили про свій намір повернутись додому. Респонденти відзначили кілька ключових факторів, які впливають на їхні плани повернутись до свого постійного місця проживання, у тому числі покращення безпекової ситуації (89%, 225 респондентів), припинення воєнних дій (56%, 143 респонденти), і повернення урядом України непідконтрольних територій (28%, 70 респондентів). Під час дискусій у фокус-групах, які проводились з особами, що повернулись у Донецьку область, були згадані додаткові фактори, які впливають на повернення. Найголовнішим фактором, який впливає на повернення, є брак фінансових ресурсів. Респонденти зазначили, що під час та після переміщення в них закінчились фінансові ресурси, і вони не змогли знайти роботу та отримати дохід. Повернення до своїх домівок дозволило їм уникнути витрат на оренду, які були значними в місцях їх переміщення. Особи, які повернулись, також висловлювали занепокоєння з приводу можливого мародерства та пограбування їхнього майна та речей під час їх відсутності. Це занепокоєння підштовхнуло їх до повернення, щоб захистити своє майно. Ще однією вагомою причиною для повернення стало відновлення комунальних послуг та інфраструктури в регіонах їх проживання. Ці дані свідчать про те, що рішення повернутись не обов'язково спричинені покращенням умов в місцях походження, але зумовлені фінансовою необхідністю. Це свідчить про необхідність забезпечити належну підтримку домогосподарств в регіонах переміщення, щоб процеси повернення могли бути безпечними та добровільними.

Насамкінець, учасники наголошували на значній емоційній потребі повернутись додому. Вони говорили про сильне відчуття «дому» чи «приналежності» до своєї землі та громади, що стало потужним фактором мотивації. Про те саме відчуття говорили люди похилого віку, які вирішили залишитись у регіоні, підкреслюючи свій глибокий зв'язок із землею та своє рішення залишитись попри проблеми.

«Ми зростали на цій землі, і ми хочемо на цій землі померти».

Чоловік похилого віку,
Донецька область

Страх перед мобілізацією. Через страх перед мобілізацією деякі дорослі чоловіки стикаються зі значними обмеженнями, які вони накладають на себе при пересуванні між своїми громадами та в межах своїх громад. Під час кількох дискусій у фокус-групах, які проводились із самотніми чоловіками у Львівській області, використання негативних копінг-стратегій, таких як зловживання психоактивними речовинами, посилилось через страх перед мобілізацією, проблеми з доступом до робочих місць, а також загальне погіршення психосоціального добробуту.

Графік 3. Наміри залежно від статусу переміщених осіб

Внутрішньо переміщені особи

Повернутися до місця постійного проживання	256	61.5%
Інтегруватися в місцеву громаду	148	35.6%
Переїхати до іншої області України	7	1.7%
Переїхати до іншої країни	5	1.2%

Не переміщені особи

Планують залишитись на місці свого звичайного проживання і не переїжджати	402	99.3%
Переїхати до іншої області України	2	0.5%
Переїхати до іншої країни	1	0.2%

Біженці і особи, які повернулись

Планують залишитись на місці свого звичайного проживання і не переїжджати	89	100%
---	----	------

Протягом звітної періоду команди з моніторингу захисту DRC також спостерігали посилену присутність працівників ТЦК на вулицях Львова та на залізничному вокзалі. Працівники час від часу перевіряли документи та направляли чоловіків до місцевого військкомату з метою реєстрації та оновлення їхніх персональних даних. У містах областей, у яких проводився моніторинг, було виявлено, що жінки та люди похилого віку частіше беруть участь у видачі гуманітарної допомоги, оскільки чоловіки бояться, що під час цих заходів працівники ТЦК встановлять їхню особу.

У Миколаївській області респонденти домогосподарств повідомили, що багато чоловіків рідко покидають свої домівки, щоб уникнути призову, а вимога мати свідоцтво про звільнення від призову додатково обмежує їхній доступ до офіційного працевлаштування. снують документально підтверджені випадки, коли особи зазнавали фізичного насильства з боку працівників територіальних центрів комплектування⁹. Ці випадки були записані та передані у відкритий доступ, а офіційні скарги були подані в правоохоронні органи. Протягом звітної періоду 10% чоловіків призовного віку серед тих, хто брав участь в опитуванні DRC, як повідомлялось, не були зареєстровані як ВПО.

⁹ Ця інформація була отримана з новин у ЗМІ, у тому числі [тут](#)

Свавільне затримання. Протягом звітного періоду DRC виявила групу цивільних осіб, які зазнали свавільного арешту й затримання, коли Херсон перебував поза контролем уряду України. За даними опитаних ключових інформаторів¹⁰, затримані цивільні особи зазнавали фізичного, психологічного та сексуального насильства, такого як фізичний напад, побиття, погрози, залякування, сексуальне насильство, зґвалтування, та відмова в доступі до їжі, чистої води та медичної допомоги зокрема, що спричинило значний психологічний стрес серед тих, хто вижив.

Затримані цивільні особи тримались у різних приміщеннях, включаючи підвали, в'язниці та камери для затриманих. Під час періоду, коли місто перебувало поза контролем уряду України, різні збройні групи з Російської Федерації встановили добре укріплені блокпости. Ці блокпости були розкидані вздовж лівого берега Херсона. Повідомляли про перевірки документів цивільних осіб, обшуки особистих речей, а також перевірку персональних мобільних телефонів (включаючи перевірку особистих фотографій, контактів та повідомлень). Респонденти повідомили, що свавільний арешт та затримання часто спрямовувались на осіб, які на той час чи в минулому обіймали посади, що передбачають володіння важливою інформацією; були впливовими людьми, які мали право приймати рішення в громаді; або особами, які, як вважалось, публічно підтримували українську владу. Цивільні особи, які пережили затримання, зараз потребують індивідуальних консультацій і допомоги для отримання державної компенсації, одноразового пакета фінансової допомоги в розмірі 100 000 гривень, право на отримання якої регулює Закон України про соціальний та правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей, та постанова до нього¹¹. Рішення щодо встановлення факту свавільного позбавлення свободи приймає комісія¹² створена при Міністерстві з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

Неможливість приїхати. В цілому 20% респондентів (195) в областях, у яких проводилось опитування, повідомляли про перешкоди у свободі пересування, яких вони зазнали. Обстріли, які спричиняли самостійне обмеження пересування, як основну перешкоду відзначили 33% респондентів (65), далі з незначним розривом ідуть проблеми з транспортом і фінансові обмеження, які стосуються транспортних витрат, названі 29% респондентами (57). Респонденти та учасники дискусій у фокус-групах, які проживають у віддалених селах, часто повідомляють про відсутність системи громадського транспорту, що з'єднує їхнє село з більшими містами, що ускладнює доступ до необхідних послуг, таких як медичні установи та можливості для отримання засобів до існування, особливо для осіб похилого віку, осіб з інвалідністю та сімей з низьким рівнем доходу. Наприклад, у Харківській області демографічні дані районів, які тимчасово не перебували під контролем уряду України, включали здебільшого людей похилого віку, оскільки родини з дітьми були переміщені чи були змушені евакуюватись. Багато служб припинили функціонувати на тому рівні, на якому вони працювали до початку конфлікту, і служби, які раніше були мобільними та/або доступними на околицях чи в менших містечках, тепер доступні лише в адміністративному/районному центрі.

¹⁰ Ця інформація була триангульована з іншими джерелами інформації, включаючи Звіт УВКПЛ ООН щодо ситуації з правами людини в Україні (1 лютого – 31 липня 2023 року), доступно для ознайомлення [тут](#)

¹¹ Закон України про соціальний та правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей, доступний [тут](#); Постанова «Деякі питання виконання Закону України про соціальний та правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей», доступна [тут](#)

¹² Комісія з питань встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України

Модульні містечка, у яких проживають ВПО, також зазвичай розташовані далеко від міських центрів. Наприклад, жителі модульного містечка міста Кривий Ріг, Дніпропетровська область, розташованого в промисловій зоні Інгулецького району, повідомляють про значні проблеми з пересуванням через брак міського транспорту в цьому районі. У зонах, наближених до лінії фронту та кордону з Російською Федерацією, DRC отримала звіти про регулярні збої в роботі громадського транспорту через обстріли. Коли громадський транспорт працює, він рідко є доступним для людей з інвалідністю, створюючи додаткові перешкоди для отримання ними доступу до послуг. Ключові інформатори також відзначили, що громадський транспорт є основною проблемою в регіонах, де уряд України відновив контроль, оскільки автобуси й маршрутки було розкрадено. Можна скористатись приватними таксі, але вони коштують дорого, і багато людей, які проживають у сільських місцевостях (більшість з яких — люди похилого віку), не можуть це собі дозволити, оскільки живуть на пенсію. Крім того, DRC також отримала неофіційні дані, що приватні служби таксі часто неохоче обслуговують клієнтів із громад, які часто обстрілюються.

Через ці проблеми люди в сільських місцевостях значно зменшили доступ до послуг в порівнянні з тими, хто проживає в центрах міст, і стикаються зі значними фінансовими перешкодами в отриманні доступу до послуг.

Життя, захист і безпека

Відчуття безпеки. В цілому, 25% респондентів (255) в областях, у яких проводилось опитування, повідомляють про незначне відчуття безпеки (почувають себе небезпечно або дуже небезпечно) передусім через обстріли чи загрози обстрілів (95%, 243 респонденти). Попередні дані щодо захисту багатосекторальної оцінки потреб (MSNA) ініціативи REACH, опубліковані у вересні 2023 року, свідчать, що збройне насильство/обстріли найчастіше називають серед інцидентів безпеки (17%). Це особливо характерно для домогосподарств у східних областях (36%), переміщених осіб (28%), домогосподарств, які повернулись (39%), домогосподарств, що проживають вздовж лінії фронту чи російського кордону (42%), та респондентів у міських районах у Східному (41%) та Північному (33%) регіонах¹³.

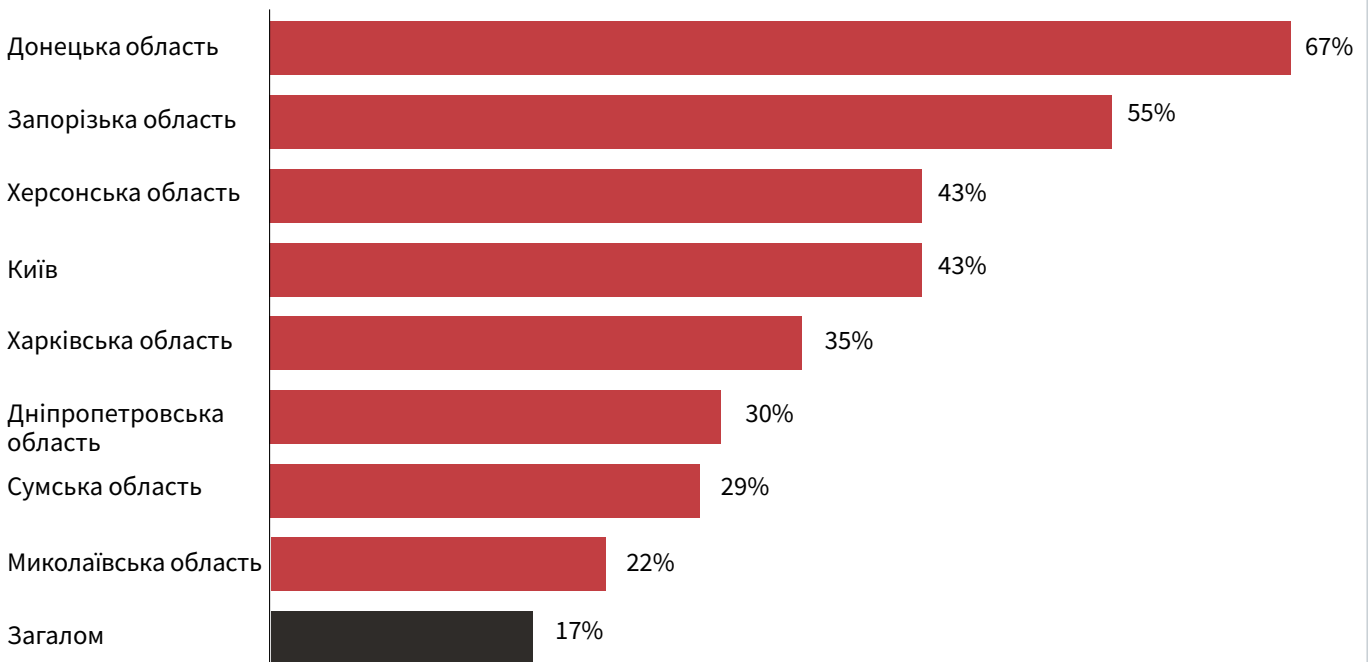
Уявлення про безпеку суттєво різняться залежно від регіону, де проводиться опитування, про що свідчать такі регіони як Чернігівська область та Херсонська область, де 45% та 39% респондентів відповідно говорять, що почуваються в небезпеці. У Чернігівській області, хоча статистичні дані демонструють зменшення кількості повітряних тривог на 10% під час звітного періоду¹⁴, уявлення людей про безпекову ситуацію погіршилось після ракетного удару по центру Чернігова, який стався 19 серпня 2023 року. На відчуття безпеки людей вплинув широкий резонанс у ЗМІ, велика кількість вбитих і поранених, а також те, що було вражено цивільний об'єкт.

¹³ MSNA 2023, Попередні дані щодо захисту, вересень 2023 року, REACH

¹⁴ 142 між квітнем та червнем і 128 між липнем і вереснем. Статистичні дані доступні [тут](#)

У Харківській області, хоча більшість людей, що брали участь в опитуванні домогосподарств, заявили, що почувають себе в безпеці (72%), коли ця тема більш докладно вивчалась у дискусіях у фокус-групах та інтерв'ю з ключовими інформаторами, уявлення змінилось, і люди говорять, що насправді ніде не почуваються в безпеці. Респонденти зазначають, що зазвичай вони почуваються в небезпеці, однак звикли до сирен і вибухів, а тому не так реагують на них, як на початку конфлікту. Респонденти розуміють, що їхнє життя в небезпеці, але якимось чином відчують себе у відносній безпеці, оскільки звикли чи адаптувались до «нової нормальності». Крім того, багато хто порівнює сьогоденні умови з початком конфлікту, відзначаючи, що зараз вони почуваються «у більшій безпеці», що може пояснити пропорційно високу кількість людей, які повідомляють про відчуття «безпеки» попри регулярні обстріли. Попередні дані щодо захисту MSNA REACH зазначають, що 35% домогосподарств, які були опитані в Харківській області, повідомляють, що їхня громада зазнала збройного насильства/обстрілу протягом попередніх 3 місяців, що передували збору даних.

Графік 4: Повідомлення про збройне насильство/обстріли за областю

Джерело: Попередні дані MSNA REACH¹⁵

Під час дискусій у фокус-групах, що проводились із людьми, які проживають біля лінії фронту та російського кордону (особливо в Харківській та Донецькій областях), багато учасників відзначало, що сигнали тривоги не спрацьовують, оскільки час польоту ракет занадто короткий, що впливає на відчуття безпеки.

¹⁵ MSNA 2023, Попередні дані щодо захисту, вересень 2023 року, REACH

Крім того, люди говорили про відсутність доступу до укриттів, багато хто спускається в підвал, що не забезпечує достатнього захисту в разі авіаудару. Однак зазвичай люди не ховаються в підвал у разі авіаудару, оскільки не встигають це зробити. Постраждалі громади не раз повідомляли про брак відкритих та доступних бомбосховищ, і відповідні скарги були подані до місцевих органів влади, у тому числі в Запорізькій та Дніпропетровській областях.

«Ми не знаємо, коли й куди прилетить ракета, тому боїмося навіть сходити до крамниці, але в нас немає іншого виходу. Ми не покинемо наші домівки».

Учасник дискусії у фокус-групі, Харківська область

8% (21) респондентів назвали присутність мін або забруднення нерозірваними боєприпасами як фактор, що впливає на відчуття безпеки. Під час дискусій у фокус-групах, які проводились у селах Харківської та Донецької області, які тимчасово перебували поза контролем уряду України, учасники часто згадували знайомих, які підірвались на міні в їхньому селі під час повсякденних справ, таких як робота на городі. Те, що їхні знайомі зазнали поранень від мін, те, що вони регулярно чують про нещасні випадки, а також те, що вони знають про заміновану територію, призвело до того, що люди дуже бояться мін та бояться вільно пересуватись своїми селами та околицями.

Графік 5. Відчуття безпеки: Фактори, що впливають

Бомбардування/обстріли або загроза обстрілів	243	95.3%
Присутність збройних сил або силових структур	28	11.0%
Міни або забруднення боєприпасами які не вибухнули	21	8.2%
Кримінал	6	2.4%
Конфлікти між збройними силами або силовими структурами	3	1.2%
Ризики примусового виселення	3	1.2%
Напруга всередині громади	1	0.4%
Інше	1	0.4%

Серед респондентів, які згадували про зменшення свободи пересування, 26% (50 осіб) зазначили забруднення земель вибухонебезпечними предметами як перешкоду. За даними MSNA REACH, із 205 домогосподарств, які повідомляють про присутність мін/нерозірваних боєприпасів у своїх громадах на Сході, 66% повідомили про випадки поранення/загибелі цивільних, спричинені вибухонебезпечними предметами, які стались протягом 6 місяців до збору даних, про такі ж випадки повідомили 46% домогосподарств на Півдні. Забруднення нерозірваними боєприпасами, особливо на Сході та на Півдні, лишається основною проблемою для постраждалих громад, що заважає їм реалізовувати свої права щодо своєї землі.

На Заході, у Львівській, Волинській та Івано-Франківській областях, більшість респондентів зазначили, що почуваються в безпеці, і лише 4% (10 респондентів) сказали, що почувають себе в небезпеці. Ключовий інформатор у Луцьку зазначив, що люди почуваються у відносній безпеці порівняно з тим, як вони почувались до переміщення.

Психологічний стрес. Жінки, чоловіки та діти зазнають суттєвого психологічного стресу, пов'язаного із затяжними/неодноразовими переміщеннями, постійними обстрілами та збройним насильством, втратою контролю над своїм життям, роз'єднанням родини та припиненням роботи механізмів підтримки громад. Під час інтерв'ю з ключовими інформаторами у громадах Харківської області команди з моніторингу потреб у соціально-правовому захисті відзначили зростання потреб у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (МНПСС). Родини, члени яких служать у ЗСУ на лінії фронту, переживають постійний страх і хвилювання за безпеку своїх близьких. Також повідомляють про зростання домашнього насильства та високий рівень тривоги. Ізольовані люди похилого віку та люди з інвалідністю, які не змогли виїхати через вік чи фізичні обмеження та/або брак фінансових ресурсів, і які зіткнулись з припиненням роботи їхньої звичайної системи підтримки, особливо схильні до значної зневіри та самотності. В цілому в областях, де проводилось опитування, 59% (554) респондентів на рівні домогосподарств заявили, що хвилюються за своє майбутнє, 34% (320) заявили, що хвилюються за дітей, а 26% (240) заявили, що бояться смерті або поранення внаслідок збройного насильства. Страх смерті або поранення часто називали основним фактором стресу в Херсонській (42%), Харківській (35%) та Донецькій (35%) областях. Усі ці фактори пов'язані з розповсюдженою невпевненістю у майбутньому, що призводить до погіршення психічного здоров'я.

Попри виявлені дуже високі потреби у сфері МНПСС доступ до послуг у сфері психічного здоров'я лишається обмеженим. Міністр соціальної політики України (визнаючи підвищені рівні стресу серед населення) виступила з підтримкою комплексних ініціатив у сфері психосоціальної та психологічної підтримки, у тому числі для родин, члени яких служать у ЗСУ, ветеранів та їхніх сімей, а також ВПО¹⁶. Згідно з інтерв'ю із ключовими інформаторами, які проводились із лідерами громад у Харківській області, попри очевидну потребу в послугах у сфері МНПСС і те, що люди визнають, що потерпають від стресу та хвилювань, мало хто бажає звернутись до спеціалістів, які надають послуги у сфері психічного здоров'я, через стигму та упередження, які існують довкола отримання психологічної підтримки. Окрім загальної стигми, пов'язаної з психічним здоров'ям, повідомлялось, що люди не «довіряють» послугам у сфері психічного здоров'я та скептично ставляться до послуг, які видаються їм незнайомими чи новими.

¹⁶ Стаття в ЗМІ доступна [тут](#)

Графік 6. Основні фактори стресу

Переживання за майбутнє	554	59.2%
Переживання за дітей	320	34.2%
Стрес пов'язаний за переміщенням	277	29.6%
Страх бути вбитим або пораненим через збройне насилля	240	25.6%
Страх пошкодження або руйнування майна через збройний конфлікт	134	14.3%
Недостатній доступ до можливостей працевлаштування	30	3.2%
Недостатній доступ до спеціалізованих медичних послуг	26	2.8%
Інше	22	2.4%
Недостатній доступ до базових послуг	18	1.9%
Сум за членами сім'ї	16	1.7%
Стигматизація/Дискримінація	8	0.9%
Страх призову до армії	7	0.7%

Відзначалось, що діти особливо схильні до підвищеного рівня психологічного стресу. Батьки та інші члени родини є для дітей основними системами захисту й підтримки. Однак через поточний збройний конфлікт та пов'язані з ним порушення повсякденного життя, переміщення з домівок та громад, мережі підтримки для дітей або не існують, або є занадто розтягнутими. Діти також зазнають дії власних факторів стресу, включаючи травматичні події, невпевненість у майбутньому, порушення соціального життя та брак постійного доступу до необхідних послуг і освіти. Прийнята Кабінетом Міністрів України Постанова № 268 від 5 квітня 2017 року, зі змінами від 3 червня 2023 року, визначає та затверджує порядок надання статусу дітям, що постраждали внаслідок поточного збройного конфлікту. Статус надається дітям, які через конфлікт зазнали тілесних ушкоджень, зіткнулись із різними формами насильства, були викрадені, залучалися до участі в діях воєнізованих чи збройних формувань, незаконно утримувались чи зазнали психологічного насильства. Ці діти можуть отримати спеціальні соціальні пільги, включаючи спеціальну допомогу на проходження фізичної реабілітації, відшкодування витрат, пов'язаних з отриманням психологічної підтримки, а також спеціалізовану освітню допомогу.

На фоні ескалації конфлікту помітно зросло емоційне навантаження на соціальних працівників та державних службовців в різних установах та організаціях. Це зростання призвело до поширення випадків вигорання, про яке повідомляють місцеві органи влади. Працівники соціальних служб в процесі своєї роботи стикаються з посиленням стресом та емоційною напругою, намагаючись надати допомогу, підтримку та послуги в складних та стресових обставинах. Зростання тиску й вимог позначилось на їхньому психічному та емоційному добробуті, акцентуючи нагальність потреби подбати про свій добробут та психічне здоров'я. Місцеві органи влади Дніпропетровської та Запорізької областей підкреслили нагальність потреби подбати про їхній добробут та психічне здоров'я, у тому числі шляхом групових психосоціальних та індивідуальних психологічних інтервенцій.

Цивільний статус та доступ до правосуддя

Відсутність цивільної документації. Відсутність цивільної документації продовжує бути проблемою в Харківській та Донецькій областях, де 42% та 23% опитаних осіб відповідно повідомляють про відсутність особистих документів. 90% респондентів не мають національного паспорта, а 67% не мають ідентифікаційного коду. Особи, які не мають особистих документів, стикаються зі значними проблемами при отриманні доступу до необхідних послуг, таких як охорона здоров'я, освіта, житло, реєстраційні послуги та майнові права. Ці обмеження також поширюються на їхню свободу пересування, оскільки, згідно з правилами воєнного стану, особи, які не мають належних документів, можуть бути заарештовані та затримані, а також можуть зіткнутись із додатковими проблемами при отриманні доступу до робочих місць, охорони здоров'я і державної підтримки та програм соціального забезпечення.

Подібно до попереднього звітного періоду, основними перешкодами для отримання цивільної документації було названо: тривалість адміністративного процесу (58%, 94 респонденти), відсутність інформації (20%, 32 респонденти), вартість адміністративних процедур (18%, 29 респондентів) і відстань або вартість проїзду для отримання доступу до адміністративних відділів, відповідальних за документи (12%, 19 респондентів). Останнє пов'язане з відсутністю громадського транспорту у віддалених районах, а також високою вартістю приватного транспорту/таксі, що робить отримання доступу до послуг — включаючи доступ до отримання документації — постійною проблемою.

Багато адміністративних процедур були переведені онлайн, що в теорії дозволяє людям з обмеженою мобільністю та транспортними можливостями отримати доступ до державних послуг онлайн. Однак під час дискусій у фокус-групах у Харківській області учасники назвали відсутність доступу до інтернету (як через відсутність стабільного підключення до інтернету, так і через відсутність громадських комп'ютерів чи смартфонів) як додаткову перешкоду для отримання доступу до державних послуг і документів. Юристи DRC також зіткнулись із цією проблемою, коли інформували людей про їхні права та те, як отримати доступ до державних послуг (включаючи документацію), оскільки більшість людей, із якими DRC взаємодіє в Харківській та Донецькій областях (а саме: люди похилого віку), не можуть скористатись цією перевагою, оскільки не мають ресурсів користування онлайн-послугами. Згідно з даними MSNA REACH, 15% домогосподарств повідомили, що принаймні одному члену домогосподарства необхідна правова допомога для отримання доступу до соціальних виплат і пенсій¹⁷.

¹⁷ MSNA 2023, Попередні дані щодо захисту, вересень 2023 року, REACH

Компенсація за незаконне руйнування майна. За даними MSNA REACH, про пошкодження житла часто повідомляють домогосподарства на Півдні (7%) та Сході України (6%), особливо в Херсонській (21%), Миколаївській (14%), Харківській (11%), Донецькій (9%) та Запорізькій (8%) областях. Учасники дискусій у фокус-групах та ключові інформатори все ще повідомляють про суттєві проблеми в отриманні доступу до механізму компенсації за пошкоджене та зруйноване майно. У Миколаївській області станом на 1 травня 2023 року було зафіксовано пошкодження чи руйнування 11 670 об'єктів¹⁸ однак станом на 29 серпня Комісія з питань відновлення отримала лише 149 заявок¹⁹. Особи, які хочуть отримати компенсацію, стикаються під час процесу подання заявок із рядом проблем. Серед проблем — те, що дані про майно не були внесені в Державний реєстр речових прав на нерухоме майно через Бюро технічної інвентаризації (БТІ), або відсутність нотаріусів (обов'язкова умова для подання заявки, що тягне за собою створення платного технічного паспорта — приблизно 5 000 гривень). Також проблеми включають відсутність необхідних документів на майно, включаючи документи про спадщину та договори про передачу права власності. 11% (113) респондентів домогосподарств в областях, де проводилось опитування, повідомляли про відсутність документів, що підтверджують права на житло, землю та власність (HLP), включаючи права власності на житло (73%) та землю (26%). Крім того, постраждалі домогосподарства натрапляють на труднощі при отриманні доступу до БТІ для отримання необхідної інформації (включаючи документ про право власності та кількість об'єктів нерухомості), затримками у відновленні документації, пов'язаними з тим, що архіви не були передані з непідконтрольних уряду України територій, а також технічними проблемами всередині системи. Хоча було виявлено низький рівень обізнаності щодо прав на землю та майно, почастишали запити на правову грамотність та правову допомогу з питань, які стосуються HLP (включаючи отримання документів на майно та подання заявки на отримання компенсації), особливо вздовж регіонів, які розташовані на лінії фронту та російському кордоні.

Відсутність дискримінації та рівність

Високий рівень переміщення українців по всій країні привів у дію деякі соціальні конфлікти, які історично існували в деяких частинах країни, що сьогодні передусім пов'язані з мовними відмінностями та напругою у сфері доступу до гуманітарної допомоги, послуг та можливостей працевлаштування. Ці проблеми особливо помітні в західних областях України. В цілому респонденти на рівні домогосподарств в областях, де проводилось опитування, повідомили, що для 79% з них відносини між громадами були гарними чи дуже гарними, тоді як 21% повідомили про прийнятні (19%) чи погані (2%) відносини. Серед опитаних осіб, що повернулись, 28% повідомили, що відносини є прийнятними (25%) чи поганими (3%), а в західних областях — Львівській, Івано-Франківській та Волинській — 25% заявили про прийнятні відносини, тоді як 5% повідомили про погані відносини. У цих останніх областях респонденти з-поміж ВПО назвали дискримінацію як основну перешкоду для свободи пересування (30%, 10 осіб). Хоча поточні кількісні дані демонструють, що масштаб проблем, які пов'язані з єдністю суспільства, є відносно незначним, розуміння та розв'язання цих проблем є особливо важливим у західних областях, де набагато більші частки переміщеного населення планують залишитись та інтегруватись, порівняно з іншими регіонами.

¹⁸ Стаття у пресі від 1 травня, доступна [тут](#)

¹⁹ Сторінка у Facebook Миколаївської обласної державної адміністрації, серпень 29, доступна [тут](#)

У східних областях, де спостерігається деяка напруга через доступ до допомоги та прав НЛР, ключові інформатори повідомили, що соціальна напруга може зрости, коли повернется більше людей²⁰, але на цей момент це не є проблемою, оскільки віддалені регіони рідко заселені. Як зазначається у звітній доповіді DRC з соціальної єдності для західної України²¹, досвід соціальної єдності та інтеграції відрізняється залежно від географічного розташування (у тому числі між громадами), типу житла та соціально-економічного статусу переміщених та непереміщених членів громади.

У західних областях також повідомляють, що ВПО не переживають відчуття приналежності в громадах, які їх прийняли, а переміщені та непереміщені громади не уявляють спільну ідентичність через мовні та релігійні відмінності між областями на Заході та Сході України. Це додатково ускладнює проблеми інтеграції, при цьому продовжують повідомляти про випадки дискримінації та утиску в громадських місцях. За конфліктами на ґрунті ідентичності часто приховуються глибші проблеми, у тому числі питання про зобов'язання з військової служби та покладання відповідальності за конфлікт. Наприклад, респондент з Бориславської громади у Львівській області пригадав інцидент, коли члени громади підійшли до нього й заявили: «Наші чоловіки там воюють за вас».

Цікаво, що хоча жоден з респондентів домогосподарств, опитаних у Миколаївській та Херсонській областях, не повідомляв про погані відносини всередині громади, і лише 13% (26 респондентів) повідомили про прийнятні відносини, про соціальну напругу як проблему безпеки на Півдні повідомлялось принаймні вдвічі (9%) частіше в порівнянні з іншими макрорегіонами, відповідно до даних MSNA REACH²².

4 серпня 2023 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову № 812 про Ради з питань ВПО. Ці ради є консультативно-дорадчими органами, які створюються на обласному, міському чи районному рівнях. Їхня мета — надавати консультації та поради щодо реалізації регіональної політики для захисту прав та інтересів ВПО. Крім того, вони підтримують зусилля місцевих громад зі створення ефективних механізмів інтеграції ВПО²³.

Основні економічні та соціальні права

Право на житло

В областях, де проводилось опитування, 32% (321) респондентів висловили занепокоєння з приводу свого житла. Занепокоєння передусім стосується стану житла (55%, 167 респондентів) та ризику виселення (23%, 71 респондент).

²⁰ Згідно з останнім звітом DTM IOM, станом на вересень 2023 року до Харківської області повернулось 567 000 осіб (12% від усіх осіб, що повернулись), що робить її третьою за популярністю областю за кількістю осіб, що повернулись. Україна: Звіт про внутрішнє переміщення, IOM, 14-й тур, вересень 2023, доступний для ознайомлення [тут](#)

²¹ [Social Cohesion and Integration findings in Lviv Oblast, Summary Report, July-August 2023, DRC Ukraine](#)

²² MSNA 2023, Попередні дані щодо захисту, вересень 2023 року, REACH

²³ DRC Правовий бюлетень: Випуск 97, 1 серпня – 31 серпня 2023 року, доступний [тут](#); Оновлення законодавства, яке стосується переміщення, серпень 2023, Агентство ООН у справах біженців (UNHCR)

Графік 7. Занепокоєння щодо теперішнього житла

Умови проживання	167	54.9%
Ризик примусового виселення	71	23.4%
Відсутність функціонуючих комунальних послуг	37	12.2%
Відсутність пітримки відновлення житла	25	8.2%
Забгато людей/Відсутність приватності	22	7.2%
Безпека та ризики для здоров'я	17	5.6%
Відсутність взаємозв'язку між людьми	14	4.6%
Відсутність чи втрата документів про право власності	5	1.6%
Не врахування потреб людей з інвалідністю	4	1.3%

Наближення зими. 28% опитаних респондентів повідомили про часткове пошкодження свого житла, 6% повідомили про значні пошкодження, а 3% повідомили про зруйноване житло. Серед населення широко розповсюджена думка, що наступна зима 2023–2024 року буде складнішою, ніж попередня, у 2022–2023 році, яка була відносно теплою. Це уявлення ґрунтується на очікуванні, що зима буде більш суворою, ніж у попередньому році, і що атаки на інфраструктуру також будуть більш інтенсивними. У Чернігівській області значна кількість домогосподарств, опитаних польовими командами, поділились занепокоєнням щодо зими, яка наближається, заявивши, що вони почуваються вразливими та турбуються через відсутність газу, дров та іншого палива для опалення, що пов'язано з відсутністю газової інфраструктури, дефіцитом доступних дров, зростанням цін на паливо для опалення та брак фінансових ресурсів.

Щоб упоратись із цією ситуацією, багато домогосподарств планують закрити кілька кімнат у своїх будинках та зосередитись на опаленні єдиного спільного простору. Ймовірно, що ця ситуація створить додаткові ризики з точки зору соціально-правового захисту, особливо для великих родин та тих, хто приймає ВПО. У Харківській і Донецькій областях наближення зими згадувалось серед факторів, які викликають занепокоєння, та пріоритет яких зростає, під час дискусій у фокус-групах та інтерв'ю з ключовими інформаторами. Багато віддалених сіл не мають доступу до газу чи центрального опалення, і домогосподарства використовують для опалення виключно дрова, які часто є недоступними через забруднення земель вибухонебезпечними залишками війни у зонах, які зазвичай використовуються для збору дров; або дрова є занадто дорогими. Вони бояться, що взимку не матимуть доступу до опалення чи води та шукають підтримки в НУО, які можуть задовольнити їхні потреби.

Учасники говорять, що віддають перевагу натуральній допомозі для підготовки до зими перед грошовою, оскільки доступ до ринку залишається складним, і члени громади очікують, що рух транспорту та загальні пересування ускладняться в зимові місяці через небезпечні дорожні умови.

Доступне житло. За спостереженнями команд DRC, багато ВПО досі потребують підтримки щодо доступних та сталих рішень проблем із житлом. Вони часто стикаються з проблемами через брак інформації про доступні варіанти житла та часто мають брак ресурсів для оренди квартири. Житло, яке надають місцеві органи влади, часто не відповідає мінімальному рівню проживання та не має необхідних комунальних послуг, таких як газ, водопостачання, а також меблів. Багато ВПО продовжують проживати зі своїми родичами через брак доступного й наявного житла. Зростання витрат на житло та комунальні послуги, яке посилюється через інфляцію, енергетичну кризу та зростання тиску на наявний житловий фонд у деяких регіонах, суттєво впливає на купівельну спроможність постраждалих домогосподарств, які шукають житло. Як наслідок, багато хто змушений зменшувати необхідні витрати на харчування та охорону здоров'я, щоб заплатити за оренду житла. Крім того, ключові інформатори в областях західної України зазначають, що труднощі з пошуком довгострокового житла для ВПО посилюються через небажання орендодавців здавати свою нерухомість в оренду ВПО. В основі цього небажання лежить занепокоєння щодо їхньої здатності сплачувати за оренду та уявлення про тимчасовий характер їхнього перебування.

Місця компактного проживання. Постанова Кабінету Міністрів України № 930 про функціонування місць тимчасового проживання, прийнята 1 вересня 2023 року, містить визначення та мінімальні стандарти місць тимчасового проживання, спрямовані на покращення житлових умов ВПО, які проживають у таких місцях. За оцінками, 122 738 ВПО зараз проживають у понад 2 500 місць компактного проживання по всій Україні²⁴. У місцях компактного проживання перебуває непропорційно високий рівень надзвичайно вразливих ВПО, наприклад, у 84% таких місць проживають люди похилого віку, у 65% — люди з інвалідністю, а в 41% — очолювані жінками домогосподарства²⁵. Згідно з Постановою № 930, менеджери місць компактного проживання повинні в шестимісячний термін зробити їх відповідними до мінімальних стандартів (включаючи необхідні стандарти будівництва, вимоги до організації простору, інфраструктуру для людей з інвалідністю, наявність бомбосховищ тощо).

Якщо місця компактного проживання не відповідатимуть мінімальним стандартам до 1 березня 2024 року, необхідно буде знайти альтернативні варіанти житла для ВПО. У разі закриття місця компактного проживання Постанова вимагає надати повідомлення про виселення лише за 15 днів. Після прийняття цієї Постанови багато ВПО висловлюють своє занепокоєння щодо ризику виселення через закриття місця компактного проживання, у тому числі в Дніпропетровській та Львівській областях, які є двома з основних областей, у яких розміщено місця компактного проживання. Наразі небагато місць компактного проживання відповідають вимогам Постанови, в основному через обмежені фінансові можливості для здійснення необхідних покращень.

²⁴ Тематичне оновлення законодавства про місця компактного проживання, вересень 2023, UNHCR

²⁵ Україна: Моніторинг місць компактного проживання, 9-й тур, липень 2023 року, Резюме, REACH, доступно для ознайомлення [тут](#)

Наприклад, у Львівській області лише 27 з 255 місць компактного проживання наразі відповідають мінімальним стандартам за даними ОСНА²⁶. Among IDP household-level respondents reporting concerns related to their current accommodation (33%, 166 respondents), 43% reported the risk of eviction as a major concern. Ризик закриття місця компактного проживання у найближчі місяці, разом зі зростанням вартості житла та комунальних послуг, а також важливі зміни до порядку надання допомоги ВПО, внесені Кабінетом Міністрів у Постанові № 709²⁷, що виключає деякі категорії ВПО з отримання допомоги на проживання, ймовірно, призведуть до нестабільності та труднощів серед громад ВПО напередодні зими.

Право на освіту

80% з респондентів на рівні домогосподарств, які мають дітей шкільного віку, зазначають, що всі їхні діти регулярно ходять до школи. Знову відкривається все більше шкіл, що дозволяє обрати гібридну модель навчання, чергуючи заняття онлайн та офлайн. Однак у громадах, де школи були пошкоджені/знищені через обстріли, не мають бомбосховищ або все ще використовуються як місця компактного проживання, а також у громадах, де немає доступних шкільних автобусів, що забирають учнів з різних сіл, учні продовжують навчатись онлайн. За даними уряду, лише 30% з 3 мільйонів дітей шкільного віку в Україні навчається повний день офлайн, при цьому близько 40% можуть займатись виключно онлайн, а ще 30% — поєднують навчання офлайн та онлайн²⁸.

У Миколаївській області доступу до навчання офлайн передусім заважає відсутність укриттів. З 429 навчальних закладів 57 пропонують офлайн-навчання, 94 пропонують змішані варіанти, а решта надають послуги онлайн-освіти²⁹. У Херсонській області через постійні обстріли навчання здебільшого відбувається онлайн, однак багато учнів не мають необхідних пристроїв. Учасники дискусій у фокус-групах в областях, де проводилось опитування, називають серед основних перешкод, які заважають навчанням онлайн та призводять до нерівного доступу до освіти, відсутність доступу до пристроїв (таких як комп'ютери та планшети), відсутність/слабке підключення до інтернету та відсутність спеціального простору для навчання дітей, у тому числі в місцях компактного проживання.

Під час дискусій у фокус-групах, які проводились у Херсонській області, батьки, які мають дітей шкільного віку, висловили своє занепокоєння щодо того, що віртуальне навчання може зашкодити соціальному розвитку їхніх дітей. Одним із суттєвих недоліків є відсутність особистої взаємодії з вчителями та однокласниками, що може призвести до соціальної ізоляції та поганих комунікативних навичок. Онлайн-спілкування може заважати дітям освоювати та розвивати такі необхідні навички як робота в команді, розв'язання конфліктів та емпатія. Дистанційне навчання вимагає від дітей високого рівня самоконтролю та самомотивації, що може бути складно, особливо для молодших учнів.

²⁶ Координаційна зустріч ОСНА у Львівській області, 26 вересня 2023 року

²⁷ Постанова Кабінету Міністрів України № 709 від 11 липня 2023 року «Деякі питання підтримки внутрішньо переміщених осіб» та Постанова Кабінету Міністрів України № 789 від 31 липня 2023 року «Про внесення змін до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»

²⁸ «Україна: гуманітарне реагування у 2023 році», оперативне зведення, останнє оновлення: 11 жовтня 2023 року, Управління ООН з координації гуманітарних справ (ОСНА), доступно для ознайомлення [тут](#)

²⁹ Стаття у пресі доступна [тут](#), від 05.09.2023

І навпаки, можна спостерігати, що деякі батьки чи опікуни з-поміж ВПО обирають дистанційне навчання своїх дітей шкільного віку в школах, які вони відвідували до переміщення, замість того щоб записати їх до шкіл місцевих громад. Серед причин продовження навчання в школі, яку вони відвідували до переміщення, називають страх, викликаний стресом та змінами, пов'язаними з новим шкільним оточенням, мовні бар'єри, постійні зміни місця проживання, соціальний зв'язок з попереднім контекстом³⁰, надія повернутись додому та негативне ставлення до дітей ВПО. Під час дискусій у фокус-групах, які проводились у Миколаївській області серед батьків дітей з інвалідністю, було виявлено, що онлайн-освіта може запропонувати життєздатний варіант для батьків, коли основні школи можуть прийняти дітей з обмеженими можливостями, але може ненавмисно підтримувати середовища, де ці діти відчують себе в ізоляції. Все ж таки це часто призводить до обмежених можливостей для ефективної взаємодії та спілкування дітей.

Право на здоров'я

Здоров'я продовжує мати першочергове значення для більшості опитаних домогосподарств: 43% (430) респондентів називають його першочерговою потребою. Частка відповідей про потреби у сфері здоров'я є вищою в сільських регіонах порівняно з міськими: 47% та 19% відповідно. Подібно до попереднього звітного періоду, 25% (253) респондентів на рівні домогосподарств заявили, що стикаються з перешкодами при доступі до послуг у сфері охорони здоров'я, у тому числі через брак спеціалізованих послуг у сфері охорони здоров'я (39%, 97 респондентів), вартість наданих послуг (37%, 91 респондент), відстань та відсутність транспортних засобів, щоб дістатись до наявних установ (33%, 82 респонденти), а також відсутність доступних медичних установ (32%, 79 респондентів). У сільських регіонах Східної України про перешкоди при доступі до послуг охорони здоров'я повідомляє значно вища частка респондентів на рівні домогосподарств, у тому числі 85% у Донецькій області, 63% у Харківській області та 59% у Дніпропетровській області. Подібним чином помітно вищою (41%, 38 респондентів) є частка домогосподарств, які очолюють люди похилого віку, що стикаються з перешкодами при отриманні доступу до послуг охорони здоров'я. Це підтверджують інтерв'ю з ключовими інформаторами та дискусії у фокус-групах, які проводились на Сході й Півдні. Ці виклики посилюються через надмірне навантаження на терапевтів, які обслуговують декілька сіл, а також брак соціальних працівників у сільських громадах, які постраждали від війни.

Брак наявних (спеціалізованих) медичних установ, особливо в областях Східної та Південної України, може бути пов'язаний з рішенням медичних працівників переїхати до більш безпечних регіонів. Крім того, медичні установи піддавались обстрілам, що призвело до того, що продовжує працювати менше половини лікарень чи клінік. Наприклад, 1 серпня 2023 року внаслідок атаки була пошкоджена лікарня в Херсонській області. ВООЗ підтвердила понад 1 000 атак на систему охорони здоров'я в Україні від початку ескалації війни у лютому 2022 року (понад 60% від усіх атак на систему охорони здоров'я у світі)³¹.

³⁰ «Дистанційна освіта внутрішньо переміщених дітей шкільного віку в Чернівецькій, Івано-Франківській, Львівській та Закарпатській областях», Україна: Освітній кластер, серпень 2023 року, доступно для ознайомлення [ТУТ](#)

³¹ «Атаки на систему охорони здоров'я в Україні є серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права — заява координатора з гуманітарних питань для України, Деніс Браун, щодо удару по лікарні в Херсоні», 1 серпня 2023 року, доступно [ТУТ](#)

Графік 8. Перешкоди при отриманні доступу до послуг у сфері охорони здоров'я

Відсутність спеціалізованих медичних послуг	97	39.4%
Вартість наданих послуг/ліків	91	37.0%
Відстань – нестача засобів пересування, щоб дістатися до медичних закладів	82	33.3%
Відсутність доступного медичного закладу	79	32.1%
Вартість поїздки до медичних закладів	74	30.1%
Відсутність/дефіцит ліків	19	7.7%
Тривалий час очікування	11	4.5%
Не доступність для людей з особливими потребами	10	4.1%
Інше	7	2.8%
Ризики безпеки пов'язані з доступом/перебуванням в медичному закладі	5	2.0%
Мовний бар'єр	2	0.8%
Вимоги документів про реєстрацію актів цивільного стану	2	0.8%
Дискримінація/заборона доступу	2	0.8%

21% (92) респондентів на рівні домогосподарств, які повідомляють про недостатнє задоволення їхніх базових потреб, відзначають зменшення споживання необхідних ліків як копінг-механізму. Пропорція домогосподарств, очолюваних особами похилого віку та особами з інвалідністю, які повідомляють про такий копінг-механізм, є вищою (28% та 27% відповідно). З іншого боку, про брак чи дефіцит лікарських засобів повідомляють 8% (19) респондентів на рівні домогосподарств. Згідно з Кластером охорони здоров'я в Україні, значна кількість осіб була змушена припинити лікування через поточний конфлікт.

Приблизно 27% домогосподарств повідомляють про принаймні одного члена родини, який припинив своє лікування, при цьому такі випадки превалюють серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та людей старшого віку. Основними факторами, які стоять за таким рішенням припинити використання медикаментів, є брак доступності та надмірні витрати, пов'язані з необхідними лікарськими засобами³².

Право на роботу

Основним предметом занепокоєння серед домогосподарств-респондентів є обмежена доступність можливостей для отримання засобів для існування. Суттєвий відсоток опитаних осіб не мають роботи та активно її шукають, при цьому ця цифра залишається дуже високою на рівні 18% (180 респондентів), зростаючи до 28% у Львівській області та до 26% для респондентів з-поміж ВПО. За даними ОСНА, у Львівській області в обласному центрі зайнятості зареєструвалось 5 000 ВПО³³. Основними факторами, які призводять до безробіття, є дефіцит вакансій (60%), далі чого йдуть обов'язки, які стосуються хатньої роботи та піклування про дітей (21%), та погіршення фізичного стану чи фізичні обмеження (12%), що узгоджується з даними, отриманими в попередні звітні періоди. Важливо відзначити, що серед одиноких жінок-опікунів значна частка (39%) називає хатню роботу та обов'язки з піклування про дітей ключовим фактором, який впливає на їхню зайнятість, що на пряму пов'язано з браком дитячих садків. 3% респондентів на рівні домогосподарств повідомили про дискримінацію за віком, тоді як випадки дискримінації за віком та статусом переміщеної особи відзначались у сільських та міських районах західних областей, а також у Кривому Розі, Дніпрі та місті Кам'янське Дніпропетровської області. Крім того, деякі чоловіки призовного віку натрапляють на труднощі в офіційному працевлаштуванні та через вимогу отримання військових квитків. Під час зустрічі координаційного центру для цивільного населення територіальних громад у Львові було відзначено, що 95% осіб, зареєстрованих у центрах зайнятості, становлять жінки³⁴. Щоб обмежити ризики мобілізації, багато чоловіків не мають іншого вибору, ніж виконувати фізичну працю за низьку оплату.

Погіршення економічної ситуації на рівні домогосподарств через втрату роботи та зменшення доходу було відзначено як фактор, який впливає на зростання домашнього насильства в Україні³⁵. Втрата роботи серед чоловіків та додаткові обов'язки на рівні домогосподарств, які лягли на плечі жінок, створюють емоційний стрес та напругу всередині сімей.

Під час дискусій, які проводились у фокус-групах в селі Мала Олександрівка Херсонської області, учасники наголосили, що кілька місцевих підприємств були змушені припинити роботу. В результаті чинність трудових договорів їхніх працівників була призупинена на невизначений строк, що залишило цих людей без заробітної плати та без можливості зареєструватись у центрі зайнятості для отримання допомоги по безробіттю.

³² Кластер охорони здоров'я в Україні: Контекст охорони здоров'я та оновлення щодо реагування (вересень 2023 року) – Україна | ReliefWeb

³³ Координаційна зустріч ОСНА у Львівській області, 26 вересня 2023 року

³⁴ Зустріч Координаційного центру підтримки цивільного населення при територіальних громадах у Львові, 30 серпня 2023 року

³⁵ Оцінка потреб ВПО у психологічній підтримці, FHI360 та Healthright, грудень 2022 року

Ця ситуація зберігається, оскільки вони й досі вважаються зайнятими, попри відсутність активної роботи й доходу.

До ескалації збройного конфлікту численні сільські громади у Східній та Південній Україні передусім поклались на сільське господарство як основне джерело доходу. Однак забруднення сільськогосподарських земель вибухонебезпечними предметами, а також знищення Каховської гідроелектростанції мали значний негативний вплив на засоби для існування жителів регіону. Жителі цих регіонів більше не можуть займатись сільським господарством, що призвело до втрати доходу від продажу сільськогосподарської продукції та здавання в оренду землі. До того ж багато худоби загинуло через підриг на мінах або затоплення територій, що призвело до зменшення кількості худоби та пов'язаного з цим зростання цін на неї.

За даними MSNA REACH, 71% домогосподарств на Сході, які повідомляли про присутність вибухонебезпечних предметів на території їхньої громади, заявили, що від цього постраждала худоба, про це ж повідомили 56% домогосподарств на Півдні та 44% домогосподарств на Півночі³⁶.

Графік 9. Основні джерела доходу залежно від статусу переміщених осіб

Виплати соціального захисту (пенсії, виплати тощо)	747	74.8%
Гуманітарна допомога (грошова або не грошова)	216	21.7%
Заробітня плата – офіційне працевлаштування	256	25.7%
Непостійна (тимчасова) робота	59	5.9%
Власні накопичення	23	2.3%
Відсутність джерел, які надходять в сім'ю	22	2.2%
Допомога від сім'ї/друзів	20	2.0%
Інше	5	0.5%
Підприємництво/самозайнятість	5	0.5%

³⁶ MSNA 2023, Попередні дані щодо захисту, вересень 2023 року, REACH

Під час дискусій у фокус-групах та інтерв'ю з ключовими інформаторами у Харківській та Донецькій областях розмінування згадувалось як основна потреба, особливо з огляду на те, що люди повертаються та бажають відновити сільськогосподарську діяльність. 15% респондентів з-поміж ВПО (39 осіб) в областях, де проводилось опитування, зазначили покращення чи відновлення доступу до засобів для існування, роботи та економічних можливостей як фактор, що стимулюватиме їхнє повернення. Серед респондентів з-поміж ВПО, які заявили про свій намір інтегруватись у місцеву громаду, до якої вони були переміщені, 57% (74 особи) назвали доступ до засобів для існування головним фактором, який сприятиме цій інтеграції.

Внаслідок обмежених можливостей для отримання засобів для існування та способів заробітку суттєва частка населення України сьогодні залежить від планів соціального захисту та гуманітарної допомоги. В цілому 75% респондентів (747 осіб) в областях, де проводилось опитування, заявили про те, що покладаються на виплати з соціального захисту як основне джерело доходу. Ця залежність від соціального захисту є навіть більш помітною серед ВПО: 84% респондентів з-поміж ВПО покладаються на ці платежі як на основне джерело доходу. Натомість лише 26% респондентів (256 осіб) зазначили, що дохід їхніх домогосподарств формується завдяки заробітній платі від офіційного працевлаштування. 45% респондентів (452 особи) говорять про розрив у задоволенні базових потреб їхніх домогосподарств. Щоб подолати цей розрив, 29% з них зменшили споживання їжі, 24% витрачають свої накопичення, 22% покладаються на підтримку родини/зовнішню допомогу, і 21% зменшують споживання необхідних медикаментів чи послуг з охорони здоров'я. 23% повідомили, що не мають жодних копінг-стратегій.

Рекомендації

Для органів влади

- Підтримувати створення основних та спеціалізованих послуг у сфері охорони здоров'я в сільських районах та в районах, які постраждали від конфлікту, де ці послуги відсутні/є дефіцитними, у тому числі шляхом забезпечення ініціатив, спрямованих на залучення та збереження кваліфікованого медичного персоналу.
- Спростити та модернізувати процеси для отримання допомоги людьми з інвалідністю, щоб зменшити затримки та покращити доступ до виплат.
- Модернізувати та прискорити процес верифікації випадків свавільного позбавлення свободи.
- Покращити доступ до інтернету для учнів, які проживають у віддалених районах з метою забезпечення рівного та постійного доступу до освіти.
- Підтримувати ініціативи з підвищення обізнаності щодо процедур встановлення майнових прав.
- Підтримувати створення мобільних нотаріальних контор для надання послуг у віддалених регіонах.
- Підтримувати покращення освітньої інфраструктури, включаючи забезпечення бомбосховищ, які відповідають стандартам безпеки.

- Покращення транспортної інфраструктури для забезпечення доступу віддалених сіл та громад до необхідних послуг.
- Підвищення обізнаності серед постраждалих громад про важливість отримання психологічної підтримки та розповсюдження інформації про доступні послуги МHPSS.
- Підтримка реалізації спеціальних програм для окремих осіб і громад з відновлення після травми та лікування, спрямовані на роботу з психологічними наслідками досвіду, що пов'язаний з конфліктом.
- Надання працівникам, які працюють на лінії фронту, базових знань щодо запобігання вигоранню та «втомі від співчуття».
- Забезпечення доступу до дров та інших видів палива для опалення, у першу чергу для дуже вразливих осіб і домогосподарств.
- Забезпечення систематичного вивчення альтернативних рішень для проживання, перш ніж закривати місця компактного проживання, та подовжити період надання повідомлення про виселення, зазначений в Постанові № 930.
- Підтримка місцевих ініціатив для підвищення соціальної єдності, що активно залучають всі групи, особливо в областях західної України, і реалізація політики недискримінації на всіх адміністративних рівнях.
- Забезпечення наявності інформації у кількох різних форматах щодо актуальних послуг, способів їхнього отримання та критерії для цього; належне її розповсюдження за допомогою різних методів комунікацій, беручи до уваги потреби менш технічно обізнаних груп населення та маргіналізованих громад, а також гарантуючи фізичний доступ до такої інформації у важкодоступних громадах.

Для гуманітарної спільноти

- Масштабування програм МHPSS для задоволення потреб окремих осіб і громад, особливо в сільських та віддалених районах.
- Підвищення обізнаності серед постраждалих громад щодо важливості отримання психологічної підтримки.
- Робити внесок у розбудову потенціалу місцевих постачальників послуг з надання якісних послуг у сфері психічного здоров'я.
- Підтримка розгортання мобільних послуг у сфері охорони здоров'я в сільських і віддалених районах.
- Забезпечення правової обізнаності та правової допомоги для підтримки постраждалих громад при отриманні доступу до цивільної документації та документації з НLP.
- Підтримка з метою пояснення та забезпечення прав на землю та майнових прав, що включає полегшення доступу до механізму компенсації за зруйноване чи пошкоджене майно.
- Масштабування послуг з ремонту житла та прискорення зусиль з підготовки до зими.

- Необхідні адвокаційні заходи в уряді стосовно проблем в місцях компактного проживання при реалізації Постанови № 930 і потенційних ризиків примусового виселення, що можуть виникнути у зв'язку з цим. Підтримка місць компактного проживання в процесі приведення у відповідність з мінімальними стандартами та визначення альтернативних рішень з проживання.
- Підтримка реалізації довгострокових рішень, які спрямовані на вразливі групи, включаючи інституційну підтримку та піклування й підтримку на рівні громад.
- Забезпечення підтримки з управління справами у сфері соціально-правового захисту для дуже вразливих осіб, що стикаються з ризиками у цій сфері.
- Підтримка державних установ та працівників в розширенні потенціалу у сфері тем, які стосуються соціально-правового захисту, з метою підвищення якості надання послуг.
- Продовжувати надання правової допомоги та консультацій для полегшення доступу до цивільної документації та реалізації прав НЛР.
- Посилення ініціатив з підготовки до зими.
- Використання підходу, який спрямований на вразливість, для забезпечення отримання необхідної допомоги вразливими членами громад, які не були переміщені, що покликало запобігти виникненню напруги.

Дисклеймер:

Цей звіт був підготовлений Данською радою у справах біженців (DRC) і фінансується в рамках цивільного захисту та гуманітарної допомоги Європейського Союзу, а також Бюро з питань гуманітарної допомоги Агентства США (USAID) і Гуманітарним фондом для України (UHF). Погляди та думки, висловлені у звіті, належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейської комісії, USAID чи уряду США, або ж UHF. Ні Європейська комісія, ні уряд США, ні UHF не несуть відповідальності за будь-яке використання інформації, яку містить звіт.